

СТРАТЕГИЧЕСКИ ДОКУМЕНТИ ЗА РАЗВИТИЕТО НА СПОРТА В БЪЛГАРИЯ

Василена Иванова

Университет за национално и световно стопанство

Резюме. „Спортът представлява разрастващо се социално и икономическо явление със значителен принос към стратегическите цели на Европейския съюз (ЕС) за постигане на солидарност и благополучие“. Това е записано в Бялата книга за спорта, създадена от Европейската комисия през 2007 г. Годината съвпада и с приемането на България като страна членка в Съюза, което бележи за страната ни нов етап в управлението на политиките за развитие на физическото възпитание, спортът за високи постижения, социалната отговорност и обществено здраве, образование, социално приобщаване и др.

В този период, в резултат на значителни промени в развитието на институциите в областта на спорта в България, както и промени, настъпили от външни и вътрешни фактори, системата на физическото възпитание е изпаднала в криза, от която през следващите години започва постепенно да излиза. Практикуването на спорт сред деца, юноши и възрастни става все по-ограничено. Хората в неравностойно социално положение рядко се занимават с физически активности, представянето на елитните състезатели в международните прояви носи незадоволителни резултати. Всичко това идва като закономерност от политическите, икономическите и социалните промени в обществото.

В настоящата публикация се проследява институционализирането в областта на спорта, което започва още през 1945 г., когато е създадена Дирекция за физическа култура и спорт към Министерството на народното здраве. Проследява се развитието на институциите в областта на спорта в България през годините. Поставя се акцент върху периода 2012 – 2023 г., провежданата политика и приетите стратегически документи в областта. Чрез сравнителен анализ на **Националната стратегия за развитие на физическото възпитание и спорта в Република България 2012 – 2022** и преминалата публично обсъждане **Национална стратегия за развитието на физическата активност, физическото възпитание, спорта и спортно-туристическата дейност 2023 – 2034 г.**, както и на придружаващи документи, се анализират основните приоритети, проблеми, цели и тяхното изпълнение.

Ключови думи: спорт; институции; физическа активност; национална стратегия; приоритети; проблеми; цели

Стратегически документи за развитието на спорта в България

„Спортът е част от наследството на всички хора, мъже и жени и нищо не може да запълни липсата му“, казва френският педагог и историк, основател на съвременните Олимпийски игри Пиер дьо Кубертен. Спортът представлява разрастващо се социално и икономическо явление със значителен принос към стратегическите цели на Европейския съюз (ЕС) за постигане на солидарност и благополучие. Олимпийският идеал за развиване на спорта с цел постигане на мир и разбирателство между народите и културите и за образоване на младите хора е роден в Европа и се насърчава чрез дейността на Международния олимпийски комитет и на Европейските олимпийски комитети¹. С тези въвеждащи думи през **юли 2007 г.** Европейската комисия (ЕК) приема един от основните документи за развитието и администрирането на спорта в Европейския съюз – **„Бяла книга за спорта“**. Годината съвпада и с приемането на България като страна членка в Съюза, което бележи за страната ни нов етап в управлението на политиките за развитие на физическото възпитание, спорта за високи постижения, социалната отговорност и обществено здраве, образование, социално приобщаване и др. Сред основните цели, които ЕК си поставя при разработването на документа, са насърчаването на обсъжданията между ЕС и спортните органи по конкретни проблеми; включването на спорта като важен елемент в изготвяне на бъдещите политики; повишаване на осведомеността относно потребностите и характеристиките на сектора и др.

1. Институционализиране на спорта в България

Институционализирането в областта на спорта започва още през далечната 1945 г., когато е създадена **Дирекция за физическа култура и спорт** към **Министерството на народното здраве**. Тя има окръжни, околийски физкультурни служби по места. Главната ѝ цел е да постави материална основа за научното изграждане и демократизиране на физическата култура (Karova 2012, pp. 4 – 9). В края на 40-те години на XX век по съветски образец целият ни спорт се поставя под ръководството на държавата и на партията (БКП). Документално тези промени се оформят в Закон за физическото възпитание и спорта (19 декември 1947 г.)².

През **1947 г.** като подчинено на Министерския съвет учреждение е създаден **Върховният комитет за физическа култура и спорт**. Той има за цел да ръководи държавните и обществените спортни организации в страната и да провежда проправителствена пропаганда и военна подготовка сред децата и младежите (Metodiev 1987, pp. 59 – 60).

През **1958 г.** със статут на главен общественно-държавен орган за управление на физическата култура и спорта в страната вече е **Българският съюз за физическа култура и спорт (БСФС)**. Създаването на БСФС е нов етап в развитието на българското физкультурно и спортно движение. Той

поема задължението и отговорността да създаде нова национална система на спортното движение в страната по подобие най-развитите по това време европейски и световни спортни сили. БСФС се изгражда на основата на обединението на спортни организации, асоциации и спортни клубове².

С цел да се създаде необходимата координация в работата на държавните органи и обществени организации по въпросите на младежта и спорта, да се разшири материално-техническата база за възпитанието на младежта и да се съдейства за още по-активното ѝ участие в изграждането на социалистическото общество в Народна Република България, през **1968 г.** е създаден **Комитет за младежта и спорта (КМС)**. За пръв път се създава обществено-държавен орган в областта на спорта с ранг на министерство, което говори за издигане значимостта на въпросите, свързани с развитието на младежта и спорта по това време (Karova 2012). КМС е закрит през **1976 г.**, като функциите му са разпределени на различни организации и министерства.

През **1992 г.** е създаден нов **Комитет по въпросите на младежта и спорта**, който последователно през годините е преобразуван в (Karova 2012):

- Комитет за младежта и спорта 1992 – 1994 г.
- Комитет за младежта и Комитет за физическото възпитание и спорта 1994 г.
- Комитет за спорта, младежта и децата 1994 – 1995 г.
- Комитет за физическото възпитание и спорта и Комитет за младежта и децата 1995 – 1997 г.
- Комитет за младежта, физическото възпитание и спорта 1997 – 2000 г.
- Държавна агенция за младежта и спорта (ДАМС) 2000 – 2002 г.
- Министерство на младежта и спорта (ММС) 2002 – 2005 г.
- Държавна агенция за младежта и спорта (ДАМС) 2005 – 2009 г.
- Министерство на физическото възпитание и спорта 2009 – 2013 г.
- Министерство на младежта и спорта (ММС) 2013 – продължава.

В резултат на значителни промени в развитието на институциите в областта на спорта в България, както и промени, настъпили от външни и вътрешни фактори, системата на физическото възпитание и спорта изпада в криза през последните 20 години, от която започва постепенно да излиза. Практикуването на спорт сред деца, юноши и възрастни става все по-ограничено. Хората в неравностойно социално положение рядко се занимават с физически активности, представянето на елитните състезатели в международните прояви носи незадоволителни резултати. Всичко това идва като закономерност от политическите, икономическите и социалните промени в обществото. Действащата **пазарна икономика** изисква въвеждане на съвременни методи за управление на спорта, увеличаване на средствата, които държавата и обществото заделят за физическото възпитание, спорта и социалния туризъм.

2. Стратегически документи за развитието на спорта в България

В Закона за физическото възпитание и спорта са определени основните насоки за развитие на политиките в областта. Там е записано, че по предложение на министъра на спорта и Министерският съвет, Народното събрание трябва да приеме Национална стратегия за развитие на физическата активност, физическото възпитание, спорта и спортно-туристическата дейност за период от 12 години. Приема се още Национална програма за развитие на физическата активност, физическото възпитание, спорта и спортно-туристическата дейност за срок 4 години, съвпадащ с олимпийския цикъл, и се отчита нейното изпълнение чрез внасяне на доклад за изпълнението ѝ в Народното събрание.

Като основни документи, приети за развитието на спорта до 2023 г., в Портала за обществени консултации към Министерски съвет стоят:

в периода 2005 – 2009 г.:

– Национална програма за развитие на физическото възпитание и спорта в Република България за периода 2005 – 2008 г.;

– Програма за развитие на спорта за високи постижения;

– Програма за спортно развитие на талантиливи деца и юноши;

– Програма за развитие на спорта за учащи и спорта за всички;

– Програма за олимпийска подготовка;

– Програма „Научи се да плуваш“;

– Програма „Спорт за децата в свободното време“.

Разработен е и **Проект на Национална стратегия за развитие на физическото възпитание и спорта в Република България 2009 – 2013 г.** Документът може да се прочете и проследи в Портала за обществени консултации. Изглежда обаче, че той така и не е приет от Народното събрание. В същия период обаче може да се отчете като ключов документ Програмата на правителството за **Европейското развитие на Република България за периода 2009 – 2013 г.**, където в 6 страници са описани приоритетите на държавата в сферата.

В периода 2010 – 2022 г. са приети основополагащи за развитието на спорта документи. Сред тях са **Националната стратегия за развитие на физическото възпитание и спорта в Република България 2012 – 2022 г.**, **Националната програма за развитие на физическото възпитание и спорта 2013 – 2016 г.** и докладът за изпълнението ѝ, както и **Националната програма за развитие на физическото възпитание и спорта 2018 – 2020 г.**, **Националната програма за развитие на физическата активност, физическото възпитание, спорта и спортно-туристическата дейност 2021 – 2022 г.**

През периода 2018 – 2022 г. в Република България е приета изцяло нова правна рамка за развитие на физическата активност, физическото възпитание, спорта и спортно-туристическата дейност. На 18.10.2018 г. е обнародван нов

Закон за физическото възпитание и спорта (ЗФВС). Законът влиза в сила от 18.01.2019 г. и отменя действащия до този момент ЗФВС от 1996 г.

Проект за **Национална стратегия за развитието на физическата активност, физическото възпитание, спорта и спортно-туристическата дейност 2023 – 2034 г.** е подготвен и преминал обществено обсъждане на 06.04.2023 г. от Служебния кабинет в лицето на Весела Лечева – служебен министър на младежта и спорта в първото и второто служебно правителство на Гълъб Донев. По думите ѝ обаче приемането на документа от Народното събрание е предвидено, когато в държавата застъпи редовно правителство³.

3. Анализ на Националната стратегия за развитие на физическото възпитание и спорта в Република България 2012 – 2022 г.

3.1. Състояние на системата за физическо възпитание и спорт през 2012 г.

В първите страници на стратегията се обобщава състоянието на системата за физическо възпитание и спорт и нуждата от промени и реформи. Основен акцент, на който се обръща внимание, е разрушената работеща до 1992 г. система, през която спортът е бил ресурсно осигурен с голям брой специалисти, добре поддържана материална база и сериозно финансиране.

Със създаването на Комитета за младежта и спорта идва и нова структура на спорта, включваща самостоятелни спортни организации с нов статут. Вследствие на настъпилите политически, икономически и социални промени в обществото тази система е принудена да се развива в нова обстановка, характеризираща се с децентрализация и значително по-малки ресурсни възможности. Неефективната организационна структура на българския спорт през последните 20 години довежда до лавинообразно увеличаване броя на спортните клубове и на българските спортни федерации, без това да води до увеличаване броя на занимаващите се със спорт⁴.

Заниженият контрол в кадровото осигуряване, самоназначените треньори и липса на правила и контрол за спортните клубове също се включват в негативната тенденция. Според Националната стратегия повече от 1500 изтъкнати треньори и състезатели са напуснали големия спорт, сменили са своята професия или са отишли в чужбина.

Към 2012 г. в Националния регистър на лицензираните спортни организации и членуващите в тях спортни клубове има вписани **4303 спортни клуба**. Срещат се проблеми с неизяснен статут на различните видове спортни клубове, както и възможностите им за членство в национални спортни организации. По това време има картотекирани **65 020 спортисти, като 35% от тях са деца**⁴.

Към 2010 г. се наблюдава упадък в развитието на спортните съоръжения, спортната инфраструктура е морално остаряла и не отговаря на международ-

ните стандарти, единични са опитите за ново строителство на спортни площадки и зали. Площадки и условия за самостоятелен и любителски спорт също липсват. Няма достъпна среда за хора с увреждания.

Финансирането от тогавашното Министерство на физическото възпитание и спорт (МФВС) е главно към спортните федерации на базата на постигнати успехи, отколкото на социална значимост и интерес. Средствата често се разпределят неефективно и субективно. **Липсва достатъчно финансиране на отбори, които развиват спорт за подрастващи.** В общините размерите на средствата за спорт са различни, много от тях не са насочени по предназначение. Спонсорите подпомагат главно елитния спорт, а приходите от телевизионни права, реклами и трансфери са незначителни. За все повече домакинства практикуването на спорт се превръща в скъпо и елитарно занимание. **На този фон все повече специалисти напускат страната или сменят професията си.** Трениорите обикновено са свободно наети, няма контрол за тяхната квалификация.

От 5-о място на Олимпийските игри в Сеул през 1988 г. с 247,8 точки България се озовава на 42 – 43-то място в Пекин 2008 година с 31 точки в крайното класиране по нации. От безспорен лидер на Балканите, тя заема 4-то място след Румъния, Гърция и Словения.

За развитието на спорта не се работи и **в научен и медицински план, допинг пробите** на наши състезатели все по-често са положителни от невежество. Липсва възстановяване на спортистите. Към 2012 г. Министерството на спорта не е усвоило средства по европейски програми за развитие на спортната инфраструктура.

Проблеми в спорта за всички

– Според данни на Eurobarometer към 2012 г. за ниво на физическата активност на гражданите България се нарежда на последно място сред страните от ЕС с едва 3 % редовно практикуващи спорт и 58 % никога неучастващи в спортни дейности.

– Наблюдава се тенденция за увеличаване броя на хората с наднормено тегло. Почти половината от българите са с наднормено тегло (49,5 %).

– Подценяването на извънкласната спортна дейност води до демотивиране на учителите по физическо възпитание и спорт (ФВС) и до формално провеждане на спортните прояви, няма университетски прояви. Учениците често са освободени от този час, всички изпити се извършват формално⁴.

– Състоянието на университетския спорт не е по-различно. Наличието на подходяща спортна база за студентски спорт е рядкост.

– Българската работническа федерация (БРФ) „Спорт и здраве“ е с членувачи до момента 10 спортни клуба. Представителните отбори на тази федерация редовно постигат призови класирания в състезания, включени в международния им спортен календар.

Проблеми в спорта за високи постижения

– Сериозни са проблемите в детско-юношеския спорт (ДЮС), който стои в основата на развитието на елитния спорт.

– В страната функционират 21 спортни училища. В тях се обучават около 7000 ученици по 30 вида спорт. Голяма част от учениците не участват на състезания поради ниското равнище на своя двигателен потенциал.

– Качеството на подбора на спортистите се извършва въз основа на тестови програми и моделни характеристики отпреди 20 години.

– Значително намаляват елитните спортисти мъже, жени и младежи, постигнали призови класирания на олимпийски игри, световни и европейски първенства.

3.2. Основна визия и цели на физическото възпитание и спорта до 2022 г.

Основната визия на Стратегия 2012 – 2022 г. е да разшири максимално ефекта на физическото възпитание, спорта и социалния туризъм, който да достигне до разнообразни социални групи, да върне нивото на системните занимания по физическо възпитание, подготовката на детско-юношеските школи и да стимулира спорта на високи постижения. Целят се стратегическо финансиране, инвестиция в наука и медицинско обезпечаване, инвестиции в спорта инфраструктура.

Създаването на необходимата нормативна основа, както и на съответните условия за стимулиране на общностите за системни занимания с физически упражнения, спорт и туризъм са важна основа във визията на Стратегията. Цели се още разпределение на основните и спомагателните функции и отговорности между институции на държавно и местно ниво, както и популяризиране на европейската ценностна система за социалната значимост на спорта, чрез която се води борба срещу политическата, расовата, религиозната и другите форми на дискриминация.

Целите са разпределени в категории, в които са описани критериите, по които да бъдат изпълнени. **Сред категориите са следните.**

– **Физическо възпитание и спорт в свободното време** – *модернизиране и изграждане на материална база; пропагандна дейност чрез средствата за масова информация; проучване интересите на социалните групи; доброволческа дейност; улеснен публичен достъп до спортни съоръжения.*

– **Организиран спорт за всички:**

– **физическо възпитание и спорт за учащи** – актуализиране на учебните програми; увеличаване на възнагражденията за спорт на учениците и студентите; промени в организацията на извънучилищната тренировъчна и състезателна дейност; кампании в училищата със спортисти; подобряване на спортната инфраструктура; възстановяване на спортните календари; академични кредити за спорт в университетите; масови студентски прояви;

– **ведомствен спорт** – реформи в Министерството на отбраната и в Българската армия, които изискват ново качество на бойна подготовка, включително на физическата подготовка и спорта; подобряване на материално-техническото и ресурсно осигуряване на спортносъстезателната дейност;

– **физическо възпитание и спорт за лица с увреждания** – достъпни условия за приобщаване на тези групи хора; специализирани тренировъчни програми и методически указания за прилагането им; осигуряване на подходяща екипировка; подпомагане на участия в състезания; въвеждане на прием за изявени спортисти с увреждания в спортни училища и спортни паралелки.

– **Спорт за високи постижения:**

– **детско-юношески спорт (ДЮС)** – високи изисквания към качествените показатели и значително редуциране на количествените показатели; приоритетно финансиране на ДЮС с целеви средства от държавата; тестовите програми за прием и обучение в СУ да бъдат актуализирани; ранно откриване и насочване на деца с изявени спортни способности;

– **елитен спорт** – издигане на научното и технологичното равнище на тренировъчния процес; подобряване на работата с младите спортисти на база дългосрочно планиране; повишаване квалификацията на спортнопедагогическите кадри; разработване на перспективни планове за участие в зимните и летните Олимпийски игри.

3.3. Очаквани резултати

Сред основните приоритети на Стратегията е увеличаването на броя на спортуващите, подобряването на физическото и психическото здраве, както и физическото развитие и дееспособност.

Една от основните дългосрочни цели гласи, че до 2022 г. **публичните разходи за физическо възпитание и спорт трябва да бъдат увеличавани системно до достигане на 0,5 % от БВП.**

Сред очакваните резултати до 2022 г. са:

– намаляване на относителния дял от населението, което не спортува, от 58 % на 39 %;

– увеличаване на относителния дял от населението, което спортува редовно – най-малко един път седмично, от 3 % на 5 %;

– увеличаване броя на участниците в дейности по проекти на спортни организации от 100 000 на 150 000 спортуващи;

– намаляване на относителния дял от населението с наднормено тегло от 49,5 % на 40 %;

– увеличаване на относителния дял от населението, занимаващо се с доброволческа дейност в областта на спорта, от 3 % на 6 %;

– конкретно разпределяне на отговорностите за развитието на спорта между институциите и организациите;

- създаване на предпоставки за организационна и финансова стабилност на системата;
- решаване на проблема с липсата на териториални структури, координиращи дейността на спортните клубове в областта на спорта за всички на областно и общинско ниво;
- засилен държавен мониторинг по изпълнението на общинските спортни програми и тяхното съответствие с националните приоритети;
- лицензиране и регистриране на спортните организации според предмета им на дейност, обхвата, традициите, успехите и социалната значимост на спорта;
- актуализиране на нормативната база, касаеща членството на една спортна организация в друга;
- категоризация на спортните клубове.

4. Проект на Национална стратегия за развитие на физическата активност, физическото възпитание, спорта и спортно-туристическата дейност (2023 – 2034 г.)

Началото на 2023 г. е белязано от дълго управляващо служебно правителство, разделение между политическите сили, непрестанни избори и нестабилна политическа система. Възпрепятствано е както приемането на националния бюджет, така и редица стратегически за развитието на България документи. Поради тази причина към май месец 2023 г. Стратегията за развитието на спорта (2023 – 2034 г.) все още не е приета, но е подготвена от експерти и преминала през обществено обсъждане.

4.1. Обобщен анализ и основни изводи относно въздействието на Националната стратегия за развитие на физическото възпитание и спорта в Република България за периода 2012 – 2022 г.

Периодът 2012 – 2022 г. се характеризира с динамични промени във всяка една област от живота на страната и обществото. Това включва и физическото възпитание, спорта и спортно-туристическата дейност. Приети са други стратегически документи, които също имат отношение към развитието в сферата. Сред тях са:

- Национална програма за развитие: България 2030;
- Стратегическата рамка за развитие на образованието, обучението и ученето в Република България 2021 – 2030;
- Национална стратегия за активен живот на възрастните хора в България 2019 – 2030 г.;
- Национална стратегия за хората с увреждания 2021 – 2030 г.;
- Национална стратегия за борба срещу употребата на допинг в спорта (2015 – 2024 г.);
- Приета е актуална нормативна уредба за регламентиране на дейностите в различните направления от системата на физическото възпитание и спорта;

– През 2019 г. влиза в сила нов Закон за физическото възпитание и спорта.

Чрез обобщен анализ на заложените цели във всяка точка от Стратегия 2012 – 2022 новият документ опитва да извлече основни изводи за свършено-то до момента. В анализа се акцентира ролята на **Министерството на младежта и спорта като основен „инвеститор“** в областта на спорта. В замяна на целево финансиране, негови партньори са лицензираните клубове и федерации, които имат задачата да изпълнят заложените цели и политики.

4.2. Ресурсно осигуряване в спортните политики на България в периода 2012 – 2022

Според Стратегия 2023 – 2034 през анализирания период не са настъпили съществени структурни изменения по отношение на установения в България модел на спорта. Въпреки това се отчитат и важни показатели, един от които е именно приемането на новия закон. Според записаните в предишната стратегия цели законът вече разделя федерациите на такива по един спорт или многоспортови. В Регистъра на лицензираните спортни федерации към ММС съществуват **104 лицензирани национални**, от които 92 по един или сходен вид спорт и 12 многоспортови. Към 2022 г. има вписани 3845 клуба, членове на лицензирани спортни федерации по един или сходни видове спорт (**към 2012 г. е имало 4303 спортни клуба**). Към анализирания период в страната съществуват **25 спортни училища** (в страната функционират 21 СУ през 2012 г.).

4.2.1 Спортна инфраструктура

В сферата на спортната инфраструктура се установява изпълнение основно по отношение процеса на паспортизацията и категоризацията на спортните обекти и съоръжения. Отсъстват обаче нормативни актове, които да определят изискването за съответствие със световните, европейските и българските стандарти за спортни обекти и спортни съоръжения (СОС). Само частично е решен въпросът за достъпа до съоръженията за хора с увреждания. Ускорени са инвестициите в редица общини за изграждане и модернизация на спортна инфраструктура с национално и регионално значение. Отделени са значителни средства в тази насока. Все още обаче се наблюдават **необосновани инвестиции на база на демографията в населеното място и на нуждите на населението**. Отсъства също и периодичен анализ за въздействието на наличната спортна база върху заниманията със спортни дейности.

В свое пилотно изследване през 2018 г. Националният статистически институт (НСИ) доказва притеснителни нива и при наличието на спортни бази в българските училища и детски градини. Според данните от **2591** училища на територията на страната **697 разполагат с физкултурен салон с размери**, отговарящи на нормативно определените стандарти, а в **478 няма физкултурен салон** или пригодено помещение за спорт. Състоянието на **детските градини** е дори по-притеснително – от общо **2551 детски градини, с физкултурно-**

музикален салон, отговарящ на нормативно определените стандарти, разполагат **едва 537**, а 1259 нямат салон или пригодено помещение за спортни дейности. Също така става ясно, че **едва 75 училища (2,9%)** и **88 целодневни детски градини имат плувен басейн**. През 2022 г. за първи път Министерският съвет одобрява национална Програма за изграждане на нови и ремонт на съществуващи спортни площадки в държавните и общинските училища, която ще подобри условията за физическо възпитание и спорт в българските училища.

Спортните клубове продължават да използват общинските спортни бази, които се предоставят безвъзмездно или срещу наем в съответствие с нормативната база на съответната община. Съществен проблем в повечето населени места е състоянието на тренировъчните бази и съоръжения. Що се отнася до материално-техническата база за подготовка на спортистите от **националните и проектоолимпийските** отбори, които в голямата си част имат централизирана подготовка, същата основно се е провеждала на СОС, управлявани от търговските дружества към ММС. Невинаги обаче условията за качествена подготовка са отговаряли на най-новите технологични достижения и стандарти.

4.2.2. Финансово осигуряване

В графата финансово осигуряване се вижда ясно, че една от целите в предходната Стратегия 2012 – 2022 г. е била системно увеличаване на средствата за спорт до достигане на 0,5% от БВП, както и постигането на разумен баланс между държавното, общинското и частното финансиране. Тези нива не са изпълнени и все още са актуални. Данни на „Евростат“ от 2018 г. показват, че средно публичните разходи за спорт на глава от населението за страните от ЕС в абсолютна стойност са 113 евро (0.8%), а за България – 11 евро, което отрежда последно място за страната по този показател.

През периода се е наблегнало върху финансиране на програми с приоритет подрастващи, чрез които се осигуряват възможности за физическа активност, придобиване на първоначални знания, умения и навици за практикуване на вид спорт чрез свободен достъп до спортна база и квалифицирани спортни специалисти и за участие в различни спортни състезания.

В частния сектор може да се обобщи, че е налице обогатяване на услуги, средства, форми, места и възможности за практикуване на физически и спортни дейности.

4.2.3. Кадрово осигуряване

Кадрово осигуряване – новият Закон за физическото възпитание и спорта задължава ММС да води Регистър на треньорските кадри. Той гласи, че тренировъчна дейност се предоставя само от лица, вписани в Регистъра. Поддържането на такъв регистър се обуславя от необходимостта да се гарантира наличието на професионална квалификация на хората, осъществяващи тре-

нъорски услуги, вследствие на което да се осигурят безопасността и здравето на лицата, ползващи тези услуги, голяма част от които са подрастващи.

Обучението и валидирането на професионални компетентности на специалистите става според Закона за висшето образование и Закона за професионалното образование и обучение, където такъв вид образование е регламентирано. Образователните институции са както висши училища, така и институции в системата на професионалното образование и обучение. Международните квалификации също се приемат.

Все още липсва напредък в сътрудничеството между спортните федерации и висшите училища, които подготвят специалисти. Касае се за нужда от изготвяне на специфични за всеки спорт професионални стандарти от компетенции и умения, учебни планове, програми и стажантски практики. Проблем се откроява най-вече с реализацията на треньорските кадри. Като причини могат да бъдат изтъкнати незавидното финансово състояние на голяма част от спортните клубове и слабото търсене на треньорски кадри. Не във всички населени места може да бъде намерена реализация. От друга страна, голяма част от добрите треньори са намерили възможност за развитие в други държави, в които получават удовлетворяващо възнаграждение за положения труд.

4.2.4. Научно-медицинско осигуряване

В предходната стратегия е поставен акцент с редица мерки за подобряване на спорта чрез превенция на допинга, засилване на научната дейност, събирането на качествена информация, работа по възстановяването на спортистите. Анализът показва, че част от заложените цели са успешно реализирани. Работи се също по критерии за подбор и оценка на учебно-тренировъчния процес в спортните училища, подготовката на спортния резерв и изведените на централизирана подготовка състезатели от национални и олимпийски отбори.

Важна стъпка е актуализирането на антидопинговия контрол и налагането на световните стандарти. Положени са значими усилия за модернизация и на лабораторията за допинг контрол. От 2021 г. Националната антидопингова лаборатория се отделя от Антидопинговия център и нейното управление преминава към Софийския университет „Св. Кл. Охридски“, с което се постига изискването за нейната независимост. Въпросът за нейната международна акредитация от Световната антидопингова агенция (WADA) все още не е намерил решение. През 2019 г. е създадена и Национална антидопингова платформа, която цели по-добър координация на национално ниво в борбата срещу допинга в спорта.

От страна на ММС в сферата се следят три направления: „Комплексни функционални тестове“; „Специализирана спортна диагностика“; „Физиологично възстановяване“. И по трите направления се изисква съществен напредък във връзка с психологическата работа със спортистите. *(За пери-*

ода 2009 – 2012 г. са проведени 18 745 психологически изследвания на 3749 състезатели в лабораторни и теренни условия, но след това работата по направлението е закрыта), специализираните кадри и съвременна апаратура за осъществяването на научния контрол и използването на апаратура за възстановяване на спортистите от високите натоварвания, профилактиката и лечението на травми.

За изминалия период се установява, че не е осъществено изпълнение на целите за изследване равнището на физическото развитие, двигателните възможности и психическата работоспособност на различните групи от населението и техните потребности. Липсва събирането и обобщаването на ценна информация и данни.

4.2.5. Международна дейност

От институционална гледна точка се вижда напредък в подписаните двустранни споразумения и меморандуми за сътрудничество в областта на спорта. Резултати са постигнати и в сферата на европейското финансиране, което значително се е увеличило. Отбелязва се разширяване на целевите партньорства за разработване на европейски проекти с организации от държави членки на Европейския съюз. Осъществява се непрестанен обмен на добри европейски практики и опит в областта на спорта и управлението на спортната политика.

През изминалия период са се провели 264 значими международни състезания, като отделените публични средства възлизат общо над 90 млн. лв. Не се знае обаче как е използван потенциалът на тези събития в аспект на подобряване на знанията на родните федерации и спортисти.

4.3. Основни направления

4.3.1. Физическа активност и спорт в свободното време

Направен е изводът, че към физическата активност на подрастващите в България е имало целево внимание с индивидуален подход. Чрез различни програми за включване на децата в спорта ежегодно се обхващат над 25 000 деца. В този смисъл напредък в областта има. Такъв се забелязва и в приетото законодателство и нормативни актове, както и в следването на европейски документи за развитието на физическата активност.

Резерви съществуват относно методиката за събиране на данни и процеса на проследяване на различни като продължителност, обхват и насоченост социални ефекти. Разработените програми не обхващат всички основни целеви групи в териториален, времеви и възрастов аспект, тъй като са съобразени с наличния финансов ресурс, както и с капацитета на спортните организации по места – наличие на материална база, спортни специалисти с необходимата професионална квалификация, компетентни управленски и доброволчески кадри.

Проблем в изпълнението на програмите за активизиране на отделните групи в обществото се откроява човешкият капитал, който в различните общини

често се налага да работи по няколко проекта едновременно. ММС няма изградени структури по места, както и достатъчно на брой експерти. Не по-различна е ситуацията и с капацитета на значителна част от спортните федерации.

Общините, от своя страна, са разработили програми и са създали предпоставки за тяхното изпълнение. Обикновено в техните програми участие взимат спортните клубове. Отново проблем при тях се забелязва при оценката и ефективността от събитието, тъй като по-голямата част от дейностите имат предимно демонстративен или рекламен характер.

Обездвижването продължава да бъде сред водещите рискови фактори за здравето на населението сред всички възрастови групи и все още няма данни за обръщане на тренда на негативните тенденции. България е сред водещите страни в Европейския съюз по затлъстяване на деца от 11 до 17 години.

Резултати от проведено проучване на обществените нагласи в страните от ЕС през 2022 г. Special Eurobarometer, което е проведено от Kantar TNS BBSS чрез интервюта сред 1039 български граждани в периода 19.04. – 16.05.2022 г., показват, че **едва 4%** от българите спортуват **пет пъти** в седмицата, **регулярно** спортуват **17%** от анкетираните. Най-големият процент – 61%, казват, че почти никога не спортуват.

Според данните от предходно проучване през 2017 г., се наблюдава 2% ръст сред спортуващите редовно, а с по 3% са се увеличили спортуващите рядко и с известна регулярност. Констатиран е 7% спад в относителния дял на хората, които никога не са спортували, но въпреки това не са достигнати заложените стойности в Стратегия 2012 – 2022 г. за намаляване дела на неспортуващи на 39%.

4.3.2 Организиран спорт в системата – образователни институции, ДЮС, ведомствени организации

В областта на спорта за учаци са изпълнени важни акценти, чрез които в предучилищното образование, при което 13,25 % от часовете са по физическо възпитание и спорт. Това почти изравнява часовете по математика например. Освен задължителния характер към предмета и по-високите изисквания към преподавателите по физическо е въведена и нова длъжност на педагогически специалист – „треньор по вид спорт“. Това създава условия спортните клубове да си партнират с образователните институции за създаване на здравословни навици и мотивация сред децата. Създадени са предпоставки за сформиране на спортни отбори и турнири между училищата.

В областта на детско-юношеските школи, които са основен източник на елитни състезатели и победители в бъдеще, се наблюдава непроменена тенденцията за намаляване на броя на желаещите да се занимават с традиционни спортове, предлагани под организирана форма от клубове и федерации. Превес дават нови занимания, по-скоро градски тип атракциони, на които може

да бъде прекарвано свободното време. Задълбочава се тенденцията, в която практикуването на спорт се обвързва с финансови средства на родителите на детето и води до неравнопоставени шансове за достъп до клубове, специалисти и обучение. Проблемът се допълва и от редица нарушени нормални семейни връзки.

Влошаващата се тенденция за демографските показатели и здравословното състояние на подрастващите прави селекцията на националните отбори още по-ограничена. От гледна точка на мотивиране на даровити деца, подкрепа в размер на стипендии към тях продължава да има, но размерът ѝ не е променен от 10 години. В тази връзка, по предложение на ММС в Програма за образование 2021 – 2027 г. е предвидена мярка, позволяваща надграждане на възможностите за стимулиране на децата с изяви дарби и увеличаване обхвата на учениците, които имат право на стипендия.

На спорт във висшите училища в Стратегия (2012 – 2022) е дадено голямо значение в смисъла на здравнообразователната роля, която дава за изграждане на висшистите. През анализирания период работата на катедрите по физическо възпитание и спорт към университетите се определя като положителна. Чрез Асоциацията за университетски спорт „Академик“, която всяка година е подкрепяна финансово от ММС с около 160 000 лв., се организират ежегодно над 20 спортни турнира на университетско ниво. Забелязва се тенденция на повишен интерес към организираните турнири, летни и зимни шампионати. В организираните събития от АУС „Академик“ участват средно по около 4000 студенти годишно. Националната универсиада, която е най-голямото събитие, привлича интереса на около 1000 студенти от 20 висши училища. Всяка година се подпомагат и участия в състезания от международния спортен календар на асоциацията, организирани от Международната федерация за университетски спорт (FISU).

Организации за развитие на спорта в институциите са продължили нормално дейността си. Ежегодно са се организирани и провеждали състезания, семинари и фестивали по различни видове спорт в системата на Министерството на вътрешните работи и Министерството на отбраната. Отбори участват както в международни, така и в държавни първенства и турнири.

4.4. Анализ на спорта за високи постижения

Спортът за високи постижения (СВП) продължава да се разглежда като важен социален и икономически фактор за развитието на страната, което затвърждава нуждата от следване на изградените традиции за развитие на спорта.

4.4.1. Спортни училища

Основна цел в Стратегия 2012 – 2022 е била възраждането на спортните училища (СУ) като основни звена за подготовката на изявените спортисти. В тази връзка са направени и нормативни промени, свързани с подбора на

талантливите деца, провеждането на тренировъчния процес и осигуряването на професионална реализация. Към анализирания период в страната съществуват 25 спортни училища (в страната функционират 21 СУ през 2012). Броят на учениците и спортовете също са устойчиви величини, като през 2021 г. те са 7070 (около 450 са национални състезатели), разпределени в 31 вида спорт. Учителите са около 450. За подобряване на дейността на СУ към тях са поддържани центрове за подготовка на резерв на спорта за високи постижения, които също се финансират от програми на ММС. Забелязва се тенденция за увеличаване на броя на спортните клубове, които имат взаимоотношения със спортните училища. В резултат на сътрудничеството между ММС, МОН и НСА „Васил Левски“, в СУ се осъществява обучение за придобиване на трета степен на професионална квалификация по професия „помощник-треньор“ от професионално направление „Спорт“.

Основни предизвикателства в съчетаването на спорт и образование остават съхранението на младите спортисти, балансът между спорт и образование и адаптация след спортната кариера.

4.4.2. Спортни клубове

Водещо място в изграждането на добри спортисти имат спортните клубове към всяка федерация. Клубовете имат ролята на ключов партньор на федерациите във възпитанието и изграждането на спортистите. Сред основните приоритети на ММС е подпомагането на клубовете, а това става чрез Програма развитие на спортните клубове, както и чрез няколко други програми. Тя е създадена през 2014 г., като подпомага средно 1000 спортни клуба от 55 федерации в страната. Друг механизъм на подпомагане са общинските програми, като от 265 общини – 261 отделят средства за такава подкрепа. Така например 2017 година е тази, през която от общините са инвестирани 58,5 млн. лв. в програмата, а през 2018 г. средствата са достигнали 60,6 млн. лв. Анализи показват, че футболните клубове са основни бенефициенти на общинска подкрепа, а най-голямата община – Столична, отстъпва на други градове по инвестирани средства.

В подкрепа на спортните федерации съществуват Програма за развитие на спорта за високи постижения (действала до 2022 г.); Програма за финансово подпомагане на дейности в областта на спорта за високи постижения (в действие от 2022 г.); Програма за Олимпийска подготовка (с конкретен времеви обхват на действие съобразно предстоящи летни или зимни олимпийски игри); Програма за финансово подпомагане на дейности по провеждане на домакинства на международни спортни състезания (в действие от 2014 г.).

По посочените програми ММС сключва договори на база проекти от федерациите, които са насочени към осигуряване на нуждите за кадри, организа-

ция, материално-технически и финансови условия. Засилени са и обученията от Антидопинговия център, като за 2021 г. общият брой на обучените е 1451.

От бюджета на ММС са осигурявани необходимите средства за олимпийска подготовка, които са разпределяни по спортове въз основа на проекти на спортните федерации. Въведена е единна система за тяхното предоставяне и разходване през годината. Подобрени са координацията, отчетността и контролът по изпълнение на проектите спрямо определените в програмите показатели. Инвестираните средства бележат стабилен тренд, което е израз на значимостта и традиционно високата приоритетност на запазването и издигането на спортния престиж на страната. Според таблица в Стратегия 2023 – 2034 средствата, осигурени за подготовка на спортистите са: **2022 г. – 31,9 млн. лв.**; 2021 г. – 28,5 млн. лв.; 2020 г. – 27 млн. лв.; 2019 г. – 27,4 млн. лв.; 2018 г. – 26,6 млн. лв.; 2017 г. – 26 млн. лв.; 2016 г. – 24,3 млн. лв.; 2015 г. – 25,7 млн. лв.; 2014 г. – 27,1 млн. лв.; 2013 г. – 23 млн. лв.; **2012 г. – 25 млн. лв.**

Българските спортисти в периода **2013 – 2016 година** печелят в различни възрастови групи от световни първенства 46 медала от 7 спорта и от европейски първенства – 145 медала от 11 спорта. Според квалификационните изисквания на Международния олимпийски комитет и на международните спортни федерации, 51 български спортисти покриват квоти за участие по 14 вида спорт. Българските спортисти спечелиха от Рио 2016 три медала – един сребърен (Мирела Демирева в скока на височина), два бронзови (Елица Янкова в категория до 48 кг борба и ансамбълът по художествена гимнастика в състав – Михаела Маевска, Ренета Камберова, Християна Тодорова, Цветелина Найденова, Любомира Казанова) и 9 призови места до 8-о място. Страната ни заема 65-о място в крайното класиране по медали.

Анализът на подготовката и представянето в цялост на българските спортисти до игрите в Рио 2016 очертават причини за отсъствието на по-добри класирания и значими резерви за оптимизиране на процеса в няколко направления. Сред тях са:

- планирането на тренировъчния процес при някои от случаите е с формален характер, успехи са постигнати там, където са спазвани изискванията на плановите за качествена подготовка;
- липсвал е системен контрол на тренировъчния процес, научно-информационното и техническото оборудване са крайно занижени;
- сериозни са пропуските при селекцията и централизираната подготовка на млади и талантиливи спортисти по олимпийски спортове;
- неудовлетворително е състоянието на наличната спортна база;
- значителни резерви има и относно системата за пълноценно възстановяване на олимпийските състезатели, в това число и медикаментозното;
- в немалко случаи неудовлетворителни се оказват професионалната квалификация на треньорите, както и заплащането на техния труд;

– акцентът при планирането и определеното финансиране за някои от федерациите е предимно върху спечелването на квоти и покриването на нормативи, а не толкова върху стимулиране на вътрешната конкуренция и участие на най-добре подготвените.

След Игрите в Рио се прави обобщението, че България има малък брой и ограничени по потенциал елитни спортисти. Необходими за участие на Олимпийски игри са между 50 – 70 спортисти. За пример на зимните Олимпийски игри в Пьонгчанг 2018 г. участие взимат 19 участници в 6 спорта. През 2022 г. на Зимната олимпиада в Пекин изпращахме 16 спортисти от 7 спорта.

За процеса на подготовката на Летните олимпийски игри в Токио през 2020 г. в програма „Олимпийска подготовка“ са обхванати 131 спортисти, 55 треньори и 53 длъжностни лица. Броят им значително се увеличава. Общо 42-ма спортисти покриват 37 квоти за участие по 14 вида спорт. България завоюва 6 медала и се нарежда на 30-о място в крайното класиране. От тях 3 са златни: Ивет Горанова – карате, в кат. до 55 кг; Стойка Кръстева – бокс, в кат. до 51 кг; ансамбъл – многобой в художествената гимнастика в състав Симона Дякова, Мадлен Радуканова, Лаура Траатс, Стефани Кирякова, Ерика Зафирова; 1 сребърен на Антоанета Костадинова – спортна стрелба, 10 м пистолет; и 2 бронзови: на Тайбе Юсеин – борба кат. до 62 кг, и на Евелина Николова – борба кат. до 57 кг. Призови класирания са постигнати в 8 спорта, като класацията е до 12-о място. Като успех се разглеждат новозавоюваните квоти при плуването и участието на спортисти от спортове без квоти на предната олимпиада – карате, трап, вдигане на тежести, тенис на маса и спортна гимнастика.

Приоритети при подготовката за ОИ в Токио са били:

- по-добра селекция от спортните федерации на спортисти за включване в списъка на проектоолимпийския отбор, въведени са допълнителни критерии;
- подобряване на тренировъчния и състезателния процес, всички проектоолимпийски отбори са работили по годишни планове, а отделни спортове разработват и конкретни тренировъчни планове за месеци и за лагер-сборове.

Анализите след ОИ Токио твърдят, че незадоволителните резултати на някои от българските спортисти се дължат на същите проблеми и причини като предишния олимпийски цикъл. Изследва се тенденция за „унаследяване“ на причините и системно изоставане в подхода на работата на федерациите и работата на ММС в сферата на финансирането, координацията и контрола.

5. Визия. Мисия. Основни принципи. Стратегически цели на Стратегия 2023 – 2034

Визията, която новата Стратегия си поставя, е да обхване максимално широк обхват от българските граждани, които да подобрят качеството си на живот и физическата активност, както и да продължава активно да подкрепя престижните спортисти, които да утвърждават международния авторитет.

Мисията е основана на гарантирането на конституционното и човешкото право на всеки гражданин за равен достъп до възможности за практикуване на спорт.

Сред основните принципи на Стратегия 2023 – 2034 са надграждане на работещите мерки от предходната национална стратегия; междуинституционално партньорство и секторно съгласуване при взимане на решения в сферата на ФВС; отчитане на реалностите в социален и демографски профил; демократизация на спорта; социално приобщаване и достъп до разнообразни възможности за физическа активност; отчетности, информираност и планиране.

5.1. Стратегически цели

Основни компоненти в Стратегията 2023 – 2033 са изведени като **6 стратегически цели**, чрез които се обхващат бъдещите приоритети.

5.1.1. Стратегическа цел 1

Целта не се различава в своя смисъл от целите, заложиени в предишната стратегия. Тя се основава на **мотивиране и насърчаване на хора от всички възрастови групи да извършват физическа дейност като средство за подобряване начина им на живот**. Приоритети отново са събиране и анализ на информация и осигуряване на адекватна среда за физическа активност. Засяга се проблемът за разчитането на данните и фактът, че цифрите и знанията за ползите от физическите активности **не водят до адекватен напредък в маркетинговите стратегии за мотивиране на хората**. Тоест данните не се четат правилно, а обикновено от промоционалните кампании най-мотивирани остават техните създаатели и вече спортуващите хора.

Тя цели разширяването на обхвата на хората, практикуващи спорт, пространствата за спорт и рекреация. Хората с увреждания са също важна част от стратегията. Залага се на партньорството между институциите и комуникацията. Нов поглед се дава на фитнесите и квалификацията на инструкторите, както и приемането на различни субстанции с неизяснен произход. Включена е ролята на работодателите като основна за осигуряване на възможности за спорт.

За целта някои от дейностите, заложиени по плана, са продължаване на съществуващи програми и създаване на нови за активиране на гражданите. Провеждане и анализ на национални изследване за физическата активност и дееспособността на българите, както и създаване на специализирано звено към ММС, което да се занимава с проблема. Провеждане на широки информационни кампании и дигитализиране на полезната информация относно клубове и частни доставчици на спорт. Разработване на специални спортни програми за работещи, хора с увреждания и създаване на спортни дни, инициативи и др. Насърчаване на корпоративната социална отговорност. Специален акцент върху възстановяването и лечението.

5.1.2. Стратегическа цел 2

Втората цел е насочена към **здравословния начин на живот, личностното развитие и развиване на спортния потенциал на деца, ученици, студенти**. Цели се осигуряване на по-качествен достъп до база и специалисти и възможности за изява. Фокус се поставя върху финансирането на програмите, които обхващат учащите. Цели се регулярното измерване на физическите възможности на децата, както и актуална база данни за спортната база, физическата активност и дейностите в учебните заведения. Ученическите и студентските първенства също се определят като знакови за повишаване на мотивацията и възпитанието.

Доброволчеството е изведено като основа за мотивирането и активното включване на децата в процеса на извънкласните занимания. Цели се регламентиране на доброволческата дейност. Върху разработването на междуинституционално ниво на програми за извънкласни дейности и превенцията от затлъстяване, отпадане от училище, агресия и др. е обърнато специално внимание. Обвързаността между образователните и спортните институции, съвместната им работа, обучения и откриване на таланти са във фокуса на тази стратегическа цел. Стимулиране на най-изявените спортисти.

5.1.3. Стратегическа цел 3

Реализирането потенциала на елитните български спортисти чрез осигуряване на условия, средства и възможности за високоефективен тренировъчен и състезателен процес за постигане на върхови спортни резултати на държавните състезания и на международното поле, съхраняването на тяхното здраве, психика, личностно и кариерно развитие е фокуса на **стратегическа цел 3**.

Дейностите по тази цел ще целят повишаването на имиджа на спорта, инвестирането в спорта за високи постижения, целенасочената работа със състезателите, тяхното обучение, психологическа подкрепа, условия за тренировки и възстановяване. Ще се наблегне върху селекцията на спортните таланти и юношите за създаване на конкурентна среда и възможности за развитие. Ще се актуализират както параметрите на програми за подпомагане на СПВ от ММС, така и спортните програми, по които се работи. Набляга се на професионалното образование, осигуряването на подкрепа за реализация.

Във фокус отново са спортните училища, за които стратегическата цел предвижда обезпечаване на транспорт, условия за възстановяване, екипировка, хранене и тренировъчни лагери. Още повече, идеята прераства в определяне на Национално държавно спортно училище, което да се помещава в модерна сграда, да притежава съвременни обществени и функционална база за тренировъчен процес.

Отново акцент се поставя върху осигуряване на съвременна апаратура, изследователски методи, медицински спортни специалисти. Създаване на научно-приложни центрове към университетите.

Идея има за разработване на законопроект за насърчаване на инвестициите в спорта от страна на заинтересовани корпоративни субекти, който да има ясни критерии кой може да спонсорира и какво може да бъде спонсорирано.

Качествените условия за подготовка, стимулирането на треньорите, възможността за международна изява, осигуряването на качествени лагерни условия отново са част от стратегията.

Нов фокус се поставя върху осигуряване на достъп за елитни спортисти до възможности за обучение и получаване на професионално образование във висши училища, до програми за социална реадaptация, в т.ч. възможности за кариерно развитие след приключване на състезателната дейност (подготвеност за треньорска кариера, ролеви модели, заемане на ръководни длъжности, консултанти, експерти и други).

Нова цел е и обучението на спортистите с чистия спорт, антидопинг и чистите добавки. Манипулирането на състезания и участието в т.нар. „черното“ също влиза в ползрението на ММС.

5.1.4. Стратегическа цел 4

Стратегическа цел 4 е насочена основно към изграждане на спортна инфраструктура, отговаряща на международните стандарти и нуждите на обществото. Тук обаче не се говори единствено за спортни зали, а за възможност всеки човек да има възможност за спортен туризъм или за условия за разходка и тренировка в квартала си. Фокус се дава на екологични и чисти методи на спорт. Това включва паркови пространства, туристически зони, трасета, велоалеи и др. Продължението на инвестиционната политика в това направление цели осигуряване на достатъчно като брой, качество и максимална достъпност на глава от населението на спортно-рекреационна инфраструктура, поддържайки баланс, при който социалното търсене да не изпреварва предлагането.

Сред дейностите за изпълнение на целта отново като основа стои нуждата от детайлно изследване на реалното състояние на спортните обекти и съоръжения на територията на всички български общини. Обвързването на инвестиции с потребностите на обществото е от основополагащо значение. Прилагането на национални и международни стандарти при изграждане и реконструкция на спортните съоръжения е заложено в целите. Като цел се залага и изграждане на многоспортови общински центрове за спорт и здраве.

В стратегическата цел се набляга на информираността на населението относно съоръженията, които могат да използват, както и върху дигитализирането на сектора, посещенията и всичко останало. Това ще спомогне за улесняване на достъпа и за събиране на полезна информация за спортуващите.

Нормативно осигуряване на много от заложените предложения също стои като нужно действие в много от стратегическите цели.

5.1.5. Стратегическа цел 5

Подобряване на капацитета на публично финансираните български спортни федерации и клубове, адекватно подготвени както за осъществяване на тяхната мисия и цели за спортно развитие, така и като ключови партньори на държавата в реализацията на политики в сферите на здравната превенция, образованието, социалната интеграция, регионалното развитие и други свързани области, е **стратегическа цел 5**.

Подобряването на финансирането върви ръка с ръка с процеси и изисквания, насочени към самите федерации. Сред тях са изграждане на дигитализирани вътрешни системи във федерациите, система за категоризация на клубовете, дигитални досиета на състезатели. Постоянна комуникация и връзка между образователните институции и спортните федерации – изготвяне на професионални стандарти, професионално усъвършенстване. Подобряване и подготовка на административния капацитет.

Отново голям фокус се залага на запазването на професионалистите, изграждането и мотивацията им още от състезатели да останат и да се реализират в областта на спорта. Изграждането на стажантски програми, трупането на опит от международно доказали се специалисти, доброволчеството, подготовката на кадри и дигитализацията са записани като основни действия в тази стратегическа цел.

5.1.6. Стратегическа цел 6

Оптимизиране на подхода и политиката на ММС и публично финансираните спортни организации относно стратегическото използване домакинството на международни спортни събития и състезания от ДСК е в основата на последната стратегическа цел.

Тук най-вече се залага върху имиджа на България и върху репутацията на българския спорт, привличайки редица дивиденти за местната икономика, туризма и комерсиализирането на страната ни.

Сред заложените цели при постигането на тази стратегия са подобряването на условията и възможностите на страната за привличане и домакинство на значими международни спортни събития, системно актуализиране от ММС на критериите за планиране, кандидатстване и максимално ефективно използване на домакинства на международни спортни състезания от страна на българските спортни федерации. Цели се още разработването на проекти за кандидатстване и спечелване на домакинства до 2034 г. на Световна студентска универсиада или Младежки олимпийски игри.

Насърчава се партньорството на лицензираните спортни федерации с международни спортни организации относно устойчиво присъствие в техните календари на утвърдени и нови значими спортни събития в България. Тук се проследяват още социалните въздействия, изграждането на партньорски мрежи, подобряването на междуйнституционалното взаимодействие, насър-

чаване на доброволчеството по време на спортни събития, прилагане на международни конвенции и харти в областта на спорта и равенството.

6. Сравнение на заложените и изпълнените цели до 2022 г. в сферата на спорта

Заложени цели до 2022 г.	Изпълнение до 2022 г.
До 2022 г. публичните разходи за физическо възпитание и спорт трябва да бъдат увеличавани системно до достигане на 0,5 % от БВП.	Тези нива не са изпълнени и все още са актуални. Данни на „Евростат“ от 2018 г. показват, че средно публичните разходи за спорт на глава от населението в България са 11 евро, което отрежда последно място за страната по този показател.
Намаляване на относителния дял от населението, което не спортува, от 58% на 39%	Констатиран е 7% спад в относителния дял на хората, които никога не са спортували, но въпреки това не са достигнати заложените стойности в Стратегия 2012 – 2022 г. за намаляване дела на неспортуващите на 39%.
Увеличаване на относителния дял от населението, което спортува редовно най-малко един път седмично, от 3% на 5%	Резултати от проведено проучване на обществените нагласи в страните от ЕС през 2022 г. Special Eurobarometer, което е проведено от Kantar TNS BBSS чрез интервюта сред 1039 български граждани в периода 19.04. – 16.05.2022 г., показват, че едва 4% от българите спортуват пет пъти в седмицата, регулярно спортуват 17% от анкетираните. Най-големият процент – 61%, казват, че почти никога не спортуват. Голямото мнозинство от български граждани (84%) няма изградена формална връзка с никакъв вид клуб.
Увеличаване броя на участниците в дейности по проекти на спортни организации от 100 000 на 150 000 спортуващи.	Тук може да се обобщи, че по различни програми са обхванати значителен брой спортуващи. Направен е извод, че към физическата активност на подрастващите в България е имало целево внимание с индивидуален подход. Чрез различни програми за включване на децата в спорта ежегодно се обхващат над 25 000 деца. Друг механизъм на подпомагане са общинските програми, като от 265 общини 261 отделят средства за такава подкрепа. Училищата също получават допълнителна подкрепа. Спортни клубове и федерации са целево подпомогнати.
Намаляване на относителния дял от населението с наднормено тегло от 49,5% на 40%.	<i>Добре установен факт е, че обездвижването е сред водещите рискови фактори за здравето на населението сред всички възрастови групи и към настоящия момент няма данни за обръщане на тренда на негативните тенденции. България е сред водещите страни в Европейския съюз по затлъстяване на деца от 11 до 17 години.</i>

Увеличаване на относителния дял от населението, занимаващо се с доброволческа дейност в областта на спорта, от 3% на 6%.	С цялата условност на данните по този въпрос, ако се вземат предвид цифрите от проучванията на Special Eurobarometer за 2017 г. и 2022 г., се оказва, че у нас с изпълнение на различни доброволчески дейности в спорта към 2017 г. са се занимавали 3% от населението, докато през 2022 г. картината е 2% активно включени в такива дейности и 6% прекратили участие, но притежаващи предходен опит.
Конкретно разпределяне на отговорностите за развитието на спорта между институциите и организациите.	Чрез новата нормативна база донякъде се достига, но тази цел все още стои като основна в новата Стратегия.
Създаване на предпоставки за организационна и финансова стабилност на системата.	В областта на финансирането е приложен механизъм на програмно проектния подход за финансиране на дейности по годишни програми. Налице са законови промени, гарантиращи минимални диференцирани размери на средствата за спорт за подрастващите. Създадени са условия за прозрачност и обществен контрол относно целесъобразността на разходване на финансовите средства чрез въведено изискване за отчетност на разходването на средствата.
Решаване на проблема с липсата на териториални структури, координиращи дейността на спортните клубове в областта на спорта за всички на областно и общинско ниво.	Проблем в изпълнението на програмите за активизиране на отделните групи в обществото се откроява човешкият капитал, който в различните общини често се налага да работи по няколко проекта едновременно. ММС няма изградени структури по места, както и достатъчно на брой експерти. Не по-различна е ситуацията и с капацитета на значителна част от спортните федерации.
Засилен държавен мониторинг по изпълнението на общинските спортни програми и тяхното съответствие с националните приоритети.	Ускорени са инвестициите в редица общини за изграждане и модернизация на спортна инфраструктура. Отделени са значителни средства в тази насока. Все още обаче се наблюдават необосновани инвестиции на база на демографията в населеното място и на нуждите на населението . Отсъства също и периодичен анализ за въздействието на наличната спортна база върху заниманията със спортни дейности. Общините, от своя страна, са разработили програми и са създали предпоставки за тяхното изпълнение. Обикновено в техните програми участие взимат спортните клубове. Отново проблем при тях се забелязва при оценката и ефективността от събитието, тъй като по-голямата част от дейностите имат предимно демонстративен или рекламен характер.

Лицензиране и регистриране на спортните организации според предмета им на дейност, обхвата, традициите, успехите и социалната значимост на спорта.	Приета е актуална нормативна уредба за регламентиране на дейностите в различните направления от системата на физическото възпитание и спорта.
Актуализиране на нормативната база, касаеща членството на една спортна организация в друга.	Приет е изцяло нов закон и нормативна база.
Категоризация на спортните клубове.	Според записаните в предишната стратегия цели законът вече разделя федерациите на такива по един спорт или многоспортови.

7. Основни изводи

– Кризата в спорта и изгубената слава на България от последните 20 години започват постепенно да отслабват. С влизането на България в Европейския съюз през 2007 година стартира и нова глава в историята на институционализирането на спорта.

– Съществен напредък се постига с приемането на Новия закон за физическо възпитание и спорт, който заменя закон от 1996 г. В него са отразени много от новите реалности, голяма част от които са били в Стратегия 2012 – 2022.

– Съществен напредък има в категоризацията и нормативното уреждане на спортните федерации и клубове.

– Съществен напредък има в спорта в сферата на образованието, изискванията към преподавателите, актуализирането на учебните програми. Подновени са много от спортните състезания и форуми както на училищно, така и на университетско ниво.

– Спортните училища също са във фокуса на държавните политики. Те се считат за основна част в изграждането на спортните таланти на България. Дейността към тях продължава.

– Практикуването на спорт сред деца, юноши и възрастни до 2007 г. става все по-ограничено. Това е отразено в Стратегия 2012 – 2022, но до 2023 г. не всички заложили цели и реформи са осъществени. Въпреки това се вижда напредък в работата с подрастващи и детско-юношески школи. Изостават възрастните и останалите групи от обществото.

– Делът на хората, които не спортуват, остава нисък. Повечето дейности и кампании за активиране на населението носят рекламен характер.

– Целите, които правителството си поставя за намаляване дела на затлъстяване сред децата, все още не дават резултати.

– Хората в неравносечно социално положение все още рядко се занимават с физически активности. Няма достатъчно активни дейности в областта.

– В регионален план и общините липсва достатъчно кадрово осигуряване за осъществяване на политики и програми.

– Изискванията към кадрите в спорта са повишени, все още обаче професията остава непривлекателна и ниско заплатена.

– В сферата на научната и медицинската дейност са направени стъпки и се върви в посока подобряване. Важни стъпки са стартирали в сферата на допинг контрола и лабораториите. Все още липсват важни лицензи.

– Измерва се ръст в привличането на европейски средства, изграждането или модернизирването на спорта инфраструктура. Не се отчитат обаче демографски тенденции, социална значимост. Често се инвестира в места, без да има нужда от такива. Има дисбаланс между общините.

– Много от заложените политики в Стратегия 2012 – 2022 се повтарят и продължават да бъдат актуални в проекта на Стратегия 2023 – 2034, без да се вижда надграждане.

– България продължава да има съществен проблем в събирането на данни, социологически и демографски проучвания, на база на които да прави своите политики. Разчита се на европейски проучвания или на отделни такива, които засягат определен град или дейности.

– Спортът за високи постижения се стреми към централизирани тренировки със стриктен план за подготовка. Отбелязва се лек напредък между Летните олимпийски игри в Рио де Жанейро през 2016 година (страната ни заема 65-о място в крайното класиране с общо 3 медала) и Токио 2020 г. (България завоюва 6 медала и се нарежда на 30-о място в крайното класиране.) Обобщава се, че федерациите, работили по стриктни планове, успяват да постигнат по-добри успехи. В Токио също така квоти за участие взимат спортове, които на предишната олимпиада не са успели.

– През изминалия период не се е залагало толкова много на комуникацията и рекламните кампании. През предстоящия период се цели по-качествена комуникация, която да достига до хората.

– Дигитализирането на спорта и спортните федерации също ще бъде сред засяганите теми, които до този момент не са били.

– Международното сътрудничество и подобряването на имиджа на страната ни чрез спорт е била, но и продължава да бъде основна стратегическа цел. Засяга се нуждата от ключово инвестиране и привличане на спортни форуми от висок ранг.

Може да са обобщили, че през последните години в сферата на спорта са направени значителни стъпки към подобряване и връщане на някои изгубени добри политики. Поради значителните проблеми и състоянието на спорта през 2012 г. може да се каже, че възстановяването на всички системи изисква значително време и смяна на поколения спортисти, промяна на мисленето на обществото. Вижда се напредък в много от заложените политики, но се забе-

лязва и недовършване на много от тях, липса на обосновааност, следване на определена стратегия. Това води до половинчати резултати както в усвояването на европейски средства, така и при кампаниите за активизиране на гражданите. Липсата на мониторинг и актуална статистика за състоянието на спорта е неприемлива. Въпреки това като положителен факт може да бъде акцентирано върху активната работа с подрастващите, образованието, развитието на кадрите, развитието в сферата на спорта за високи постижения, стремежа към възстановяване на научната и медицинската дейност. Това дава основание да се заключи, че има напредък в областта на спорта, но е нужна още по-активна работа за достигане на качествени политики и програми, които водят до реални резултати.

БЕЛЕЖКИ

1. Европейска комисия, Бяла книга за спорта, 2007 г.
2. Българския съюз за физическа култура и спорт, История на Българския съюз за физическа култура и спорт, <https://www.bsfs.bg/history> (18.04.2023)
3. Ангелов Иван, „Весела Лечева направи строга заявка какво обеща“, в. Стандарт.
4. Национална стратегия за развитие на физическото възпитание и спорта в Република България 2012 – 2022 г.,
5. Проект на Национална стратегия за развитие на физическата активност, физическото възпитание, спорта и спортно-туристическата дейност (2023 – 2034 г.)

ЛИТЕРАТУРА

- КАРОВА, Д., 2012. *Сравнително историческо институционално развитие на спорта между България и Великобритания*. София: Център по публична администрация, Нов български университет.
- МЕТОДИЕВ, В. и др., 1987. *Българските държавни институции 1879 – 1986*. София: ДИ „Д-р Петър Берон“.

REFERENCES

- KAROVA, D., 2012. *Sravnitelno istoricheskoe institutsionalno razvitiie na sporta mezhdu Bulgaria i Velikobritania*. Sofia: Tsentar po publichna administratsia, Nov balgarski universitet.
- METODIEV, V. i dr., 1987. *Balgarskite darzhavni institutsii 1879 – 1986*. Sofia: DI „D-r Petar Beron“.

STRATEGIC DOCUMENTS FOR THE DEVELOPMENT OF SPORT IN BULGARIA

Abstract. “Sport is a growing social and economic phenomenon with a significant contribution to the European Union's (EU) strategic objectives of solidarity and well-being.” This is stated in the White Paper on Sport, created by the European Commission in 2007. The year coincides with Bulgaria's accession as a member state of the Union, which marks a new stage for our country in the management of policies for the development of physical education, sport for excellence, social responsibility and public health, education, social inclusion, etc.

In this period, as a result of significant changes in the development of institutions in the field of sport in Bulgaria, as well as changes brought about by external and internal factors, the system of physical education has fallen into a crisis, from which in the following years began to gradually emerge. The practice of sport among children, adolescents and adults is becoming increasingly restricted. Socially disadvantaged people rarely engage in physical activities, the performance of elite athletes in international events brings unsatisfactory results. All this comes as a regularity from the political, economic and social changes in society.

This publication traces the institutionalization in the field of sport, which began as early as 1945, when the Department of Physical Culture and Sport was established under the Ministry of Public Health. It traces the development of sport institutions in Bulgaria over the years. It focuses on the period 2012 – 2023, the policy pursued and the strategic documents adopted in the field. Through a comparative analysis of the National Strategy for the Development of Physical Education and Sport in the Republic of Bulgaria 2012 – 2022 and the National Strategy for the Development of Physical Activity, Physical Education, Sport and Sports and Tourism 2023 – 2034, which has been publicly discussed, as well as accompanying documents, the main priorities, problems, objectives and their implementation are analysed.

Keywords: sport; institutions; physical activity; national strategy; priorities; problems; objectives

✉ **Vasilena Ivanova, PhD Student**

University of National and World Economy

Sofia, Bulgaria

E-mail: vasilena.ivanova@unwe.bg